

WRITING STYLE PARTICULARITIES IN ION HELIADE RĂDULESCU'S POETRY

Andreea Sabina Napeu

PhD Student, University of Pitești

Abstract: Ion Heliade Rădulescu was an important Romanian writer in the 19th century, who managed to develop his literary creation by using many themes and motifs, different tropes and embracing a variety of styles. Regarding his poetry, he covered several literary genres. Despite the fact that Heliade was a romantic poet, he tried to mix the Romanticism with some influences of the Classicism and of the Age of the Enlightenment, creating a unique and original poetry.

Keywords: poetry, trope, Romanticism, lyrical, myth.

Stilul și limba creației artistice care poartă semnătura lui Ion Heliade Rădulescu fac parte din amplul proces de unificare și modernizare a limbii române literare, proces în care scriitorul s-a ghidat după ideea conform căreia limba și naționalitatea sunt în strânsă legătură, fiind totodată indispensabile una alteia.

Se poate spune că activitatea lui Heliade în domeniul literar cunoaște două etape distincte. Prima etapă (între anii 1822-1840) se manifestă prin implicarea în diverse proiecte culturale din arii diferite: învățământ, presă, lingvistică, teatru. În această perioadă, factorii care au stat la baza dezvoltării noii ideologii sunt, pe de o parte, influența culturii grecești, iar pe de altă parte, continuarea ideilor iluministe ale Școlii Ardelene. A doua etapă începe în anul 1840 și coincide cu o reformare a opiniilor susținute până la acel moment de Heliade, care se datorează ideologiei sale politice, dar și exilului din perioada 1849-1859. Pe de o parte, în mod incontestabil, Heliade a fost numit „personalitatea cea mai mare a literaturii române după D. Cantemir” (Călinescu, 2001, p. 66), însă, pe de altă parte, întreaga sa activitate literară a stat sub semnul enigmei, fiind considerat o personalitate duală. Cu toate acestea, contradicția dintre cele două etape mai sus amintite face parte din originalitatea lui Heliade ca scriitor.

Ion Heliade Rădulescu a fost adeptul romantismului pașoptist. Curentul romantic românesc este de tip Biedermeier, care reprezintă o variantă degradată a romantismului din Europa anilor 1790-1815 deoarece el este „o dare înapoi, o reducere a pretențiilor cosmice la o scară umană. Biedermeier este un romantism îmblânzit” (Manolescu, 2008, p. 149). Acesta se definește ca fiind impur, având o predilecție către compromisuri stilistice, dar și către valori morale înalte. Romantismul românesc poate să se încadreze în acest tipar „atât prin eclecticismul său, cât și prin înclinația către forme neradicale și detotalizate, către istoric și etnic, cu precizarea că el comportă nuanțe absolut particulare ce se cuvin relevate. Chiar și strict istoric, epoca romantică se suprapune la noi acestui al doilea romantism european” (Manolescu, 2008, p. 149).

Romantismul românesc accentuează ideea de modernizare și emancipare a poporului atât din punct de vedere politic și social, cât și din punct de vedere național și cultural. Acesta devine vizibil în secolul al XIX-lea, odată cu apariția generației pașoptiste, din care făcea parte și Ion Heliade Rădulescu; pașoptiștii aparțineau unei generații unitare „atât prin tendințele lor sociale și morale, cât și prin particularitățile lor stilistice” (Vianu, 1981, p. 19). Mai mult, secolul al XIX-lea se caracterizează prin inovații care s-au impus în spațiul cultural românesc, „a căror esență este democratizarea culturii” (Țugui, 1974, p. 74), iar literatura romantică din perioada pașoptistă este o literatură angajată, pusă în slujba idealului național.

Ion Heliade Rădulescu s-a adaptat specificului literaturii din prima jumătate a secolului al XIX-lea, prin eliberarea de orice dogmă, prin stabilirea statutului spiritual și social al artistului, dar și prin credința în idealuri care provin din convingeri democratice și umanitare puternice. Heliade este un scriitor romantic prin „tumultoasa viață interioară, vizionarism, privirea antitetică a lumii, tentația timpurie a angajării în bătăliile vieții, curiozitatea mereu vie în fața misterele existenței individuale și universale” (Țugui, 1984, p. 130).

După cum însuși mărturisea, creația literară a lui Heliade a luat naștere începând cu anul 1821, dar adevăratul debut al poeziei heliadiste a avut loc odată cu publicarea volumului *Meditații poetice dintr-ale lui A. de Lamartine. Traduse și alăturate cu alte bucăți originale din D. I. Eliad*, în anul 1830, iar ulterior, în anul 1836, toate scrierile sale au fost reunite în volumul *Culegeri din scrierile lui I. Eliad de proze și de poezie*. Un alt volum reprezentativ este *Căderea dracilor*, din anul 1840. Poetul aspiră la dezvoltarea creației poetice inițial printr-o schiță de plan unitar, care se concretizează în anul 1858, în *Biblice*; în ideea de a crea o istorie a umanității, opera cuprindea patru părți (*Biblice*, *Evangelice*, *Patria* sau *Omul social* și *Omul individual*), sub forma unui poem de mare întindere – *Umanitatea*.

Heliade aprecia poezia ca artă, „ca factor social activ și credea în puterea ei modelatoare” (Țugui, 1984, p. 130). În opinia lui, „poezia își are limba ei, ca și toate celelalte științe și meșteșuguri și, ca să o înțelegi, trebuie să o înveți, precum se învață toate limbile, ba încă mai mult decât atât, poezia constă în descrieri, în sentiment, trece și prin toate învățăturile care te pot face destoinic a învăța acest meșteșug frumos” (Țugui, 1984, p. 83). Mai mult decât atât, poezia este „cea mai veche dintre toate artele și una dintre cele mai naturale omului” (Popovici, 1977, p. 53).

Ion Heliade Rădulescu a pornit în direcția unui lirism deosebit, de inspirație biblică, așa cum însuși relatează: „prin nașterea și creșterea mea, prin ocupațiile mele literare ce nu aflau materie despre limbă decât în cărțile Bisericei ce singure aveam, și mai vârtos din cauza sujetelor ce ca poet am fost ales, studiul meu de predilecție n-a fost decât Vechiul și Noul Testament. Și n-a fost scriere a mea care să nu fie inspirată sau întipărită oare unde de ideile biblice și evanghelice” (Densusianu, 1929, p. 156).

Opera poetică heliadescă are un caracter modest ca întindere, însă este valoroasă prin imboldul creator, prin multitudinea de genuri abordate, dar, mai ales, prin asigurarea căii de pătrundere a romantismului în literatura română. Pentru Heliade, aspectele esențiale ale poeziei erau armonia și muzicalitatea versurilor. Printre însușiri, putem aminti caracterul moralizator și creator al unei limbi și al unor modele literare. Totodată, poezia constă în „descrieri, în sentiment, întru înălțarea duhului și a inimii, și într-aceeași vreme își are scaunul său în armonia vorbelor și mărimea limbei” (Heliade Rădulescu, 1969, p. 176).

Revenind la creația poetică originală a lui Heliade, aceasta se caracterizează prin varietatea de teme și genuri folosite. Temele poeziilor erau diverse: tema social-politică (*O noapte pe ruinele Târgoviștei*), opoziția dintre geniu și semenii săi (*La F. Schiller*), viața ca vis (*Visul*), mitul folcloric al zburătorului (*Zburătorul*). Evident, imaginația sa bogată izvorăște din romantism.

Întâlnim la Heliade majoritatea trăsăturilor romantismului de tip pașoptist: viziuni ale trecutului, apariția personajelor istorice sau mitologice, interesul pentru istoria națională, prețuirea patriei și a folclorului, dar și adaptarea unor teme precum ruinele, meditația, nocturna. Totodată, apariția romantismului românesc are o însemnătate deosebită întrucât atunci au fost create genurile și speciile literare, dar și mijloacele de exprimare artistică; în sens mai restrâns, perioada romantică a fost momentul de început al stilului literaturii române moderne.

Creația poetică a lui Heliade cuprinde specii literare clasice, dar și romantice. Din speciile clasice fac parte elegia, oda, sonetul, fabula, satira și epeopea, iar cele romantice cuprind meditațiile, balada și jurnalul.

Specie romantică, poezia *Serafimul și Heruvimul*, o meditație pe tema condiției umane, prezintă existența aflată sub semnul dualității divinității. Prin această meditație, Heliade se plasează în lirica modernă. Serafimul este „o chintesență a fericirii senine” (Țugui, 1974, p. 144), în timp ce heruvimul provoacă teamă, arătând faptul că Dumnezeu nu iartă păcatul originar. Se conturează un cadru al Edenului terestru, în care omul se întoarce la originile fericirii sale. Mai mult decât atât, întreaga poezie este construită pe ideea alcătuirii duale a omului.

*Și-n somnu-mi, și aievea ființa-ți mă-nsoțește;
Chipu-ți mi-e faț-oriunde, în preajma mea el zboară
Din soare se repede, din lună strălucește,
După pământ se nalță, din ceruri se coboară.*

*Pe la fântâni m-așteaptă, cu unda se răsfrânge,
Cu frunza îmi șoptește, cu zefirul suspină,
Cu valea îmi răspunde, cu patima mea plânge,
Cu dealul se înalță, cu câmpul se alină.*

Visul, o altă scriere a autorului, apare ca o continuare a poemului anterior, iar motivul principal din poezie este viața percepută ca vis. Se știe faptul că romanticii folosesc în scrierile lor imagini onirice. Heliade creează astfel poezia filozofică, prezentând viața omului în general, dar prin raportare la cunoașterea propriei vieți, în primul rând. Alegoriile ascund avataruri ale biografiei, acestea fiind prezentate sub forma unor vise cu scopul de a distruge demonii interiori, dar și eul individual și egoist, care trebuia să lase loc manifestării idealului național. Cu alte cuvinte, este vorba de o detașare de interesul individual pentru a se pune în slujba țării și a poporului, construind astfel cetatea viitorului.

În poezia *Visul* regăsim versuri care au un caracter satiric, ce conturează astfel portretul prietenului trădător, decăzut din condiția de om și transpus în cea de insectă, așa cum reiese din sonetul XII:

*Parcă era femeie... trăsuri amestecate
Se gâlcevea pe fața-i de nevoiaș bărbat:
Lungă, lungă, subțire și oase înșirate,
O sprintenă momâie forma grozavu-i stat.*

*Ochii îi erau negri ș-un foc în ei de sânge,
Sub ei un nas lung, groaznic umfla fatale nări;
Gura-i, un iad de largă, voia cochet a strânge;
Scâlambu era-n fața-i, în trupu-i, în mișcări.*

*Galbenă și uscată fața-i cea lunguiată,
Până la urechi buza-i d-ocară-nveninată,
Un rumen de strigoaică în veci se-mprumuta.*

*Picioare de insectă ce foametea vestește,
În veci nesățioasă cu cinstea se hrănește
De la străin și rude, făr-a putea-o da.*

Se pot observa așadar elementele care configurează acest portret: prezența epitetelor duble sau reluate sub forme derivate (*lung-lunguiată*), elemente de superlativ absolut (*gura-i, un iad de largă*), dar și oximoronul (*sprintena momâie*).

În plus, motivul vieții ca vis se regăsește în ultima parte a poeziei, atunci când eroul speră la un viitor mai bun:

*Fruntea-mi albită toată către pământ se lasă,
Brațele-mi rezemate toiagul meu apasă,
Iar sufletu-mi se-ntoarce și cată înapoi...*

*O, zile! sau ce nume vouă vi se cuvine?
Dar ați trecut! ce trece mai mult el nu mai vine.
Era mai dinainte să vă întreb pe voi.*

Visul „moralizator și alegorizant, lipsit de aripi onirice, anunță cea mai profundă temă a lirismului eliadesc: tema ascensiunii, tema înfrângerii limitelor. Ea este prefigurată de motivul mai întins al zborului și se pierde în viziunea vastă a cosmosului, a ordinii din tăriile cerului” (Simion, 1980, p. 88).

O noapte pe ruinele Târgoviștei este o poezie romantică ce valorifică tema patriotică; poezia amintește de tradiția istorică. Această meditație conține motivul ruinelor, atât de întâlnit la scriitorii romantici pașoptiști. Mai mult, aceasta descoperă puterea exemplară a istoriei și valorifică tema, care de altfel era specifică unei etape timpurii a romantismului european. Cadrul temporal al meditației este nocturn, descris sub formă de pastel, accentul deplasându-se apoi către meditația interioară. Poetul face apel la introspecție, reliefând zbuciumul interior:

*Ochii-mi în mărmurire se uită la vecie,
Din stea în stea se plimbă, în orice stea citesc;
Sufletu-mi s-aripează și zboară în tărie,
Se scaldă în lumina eterului ceresc.*

Vechea cetate natală este sursa de inspirație pentru poet, iar la sosirea nopții aceasta îi trezește sentimente de melancolie în ceea ce privește trecutul eroic:

*Fatala presimțire acum mă părăsește,
Dar vai! eu ca și tine sânt slab, neputincios;
Glasu-mi nu-mbărbătează, poate și el cobește,
Sau plânge slava veche, și plânge dureros.*

Meditația poetului se încheie odată cu sosirea dimineții, prin descrierea unui tablou de natură, prin imagini artistice vizuale și auditive de mare efect. Acestea sugerează reluarea cursului normal al vieții:

*Turme, cai, dobitoace la apă se coboară,
Clopote bat, se scutur, cu-al dimineții zvon;
La vâjâitul morii undele se-nfășoară,
Deschis e ochiul zilei acum pe orizon.*

Capodopera lui Ion Heliade Rădulescu rămâne însă balada *Zburătorul*, care a apărut în *Curierul Românesc*, în anul 1844. Balada valorifică mitul folcloric al zburătorului, care a fost amintit în literatura română și de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Zburătorul lui Heliade este un motiv premergător liricii abordate de Mihai Eminescu sau George Coșbuc, în literatura română, iar în același timp, se apropie de zburătorul lui Victor Hugo, în literatura universală. Poezia este un monolog alcătuit din trei părți (partea I și a III-a ca baladă, iar partea a II-a ca pastel).

Balada sugerează apariția sentimentului de dragoste la fetele tinere, un mister greu de de descifrat, care imprimă teamă totodată.

Poezia începe cu discursul fetei îndrăgostite pătimaș de o ființă misterioasă care își mărturisește stările prin care trece, prin notații în stil direct:

*Vezi, mamă, ce mă doare! și pieptul mi se bate,
Mulțimi de vinețele pe sân mi se ivesc;
Un foc s-aprinde-n mine, răcori mă iau la spate,
Îmi ard buzele, mamă, obrazii-mi se pălesc!*

Discursul fetei sugerează un strigăt, dorința de a scăpa de această boală prin orice mijloace, iar soluțiile căutate dovedesc lipsa de experiență a acesteia. Tocmai părțile de vorbire folosite (adverbe, substantive, verbe și pronume) întăresc ideea paradoxului, ca mod de manifestare a erosului:

*Oar' ce să fie asta? Întreabă pe bunica:
O ști vrun leac ea doară... o fi vrun zburător.
Ori aide l-alde baba Comana, ori Sorica,
Ori du-te la moș popa, ori mergi la vrăjitor.*

*Și unul să se roage, că poate mă dezleagă;
Mătușile cu bobii fac multe și desfac;
Și vrăjitorul ăla și apele încheagă;
Aleargă la ei, mamă, că doar mi-or da de leac.*

Segmentul al II-lea înfățișează pastelul înnoptării, o temă frecventă la romantici. Apare motivul înserării, iar axa timpului coordonează imaginile auditive și cele vizuale. Bucolicul se îmbină cu romantismul. Soarele apune, *vitele muginde la jgheab întins pășeau*, vițeei aleargă spre ugerul vacilor care, sub *fecioreasca mână*, provoacă susurul laptelui. Treptat, zgomotele se diminuează, iar stelele apar pe rând. Se creează sentimentul de solemnitate, prin folosirea unor epitete și metafore care sunt inspirate mai degrabă din clasicism de această dată. Mai mult decât atât, repetițiile și personificările creează armonii și sugerează prosperitate; motivul visului este prezent și aici, de fapt este vorba de proiectarea realității în vis:

*Dar câmpul și argeaua câmpeanul ostenește
Și dup-o cină scurtă și somnul a sosit.
Tăcere pretutindeni acuma stăpânește,*

Și lătrătorii numai s-aud neconținut.

*E noapte naltă, naltă; din mijlocul tăriei
Veșmântul său cel negru, de stele semănat,
Destins cuprinde lumea, ce-n brațele somniei
Visează câte-aievea deșteaptă n-a visat.*

*Tăcere este totul și nemișcare plină:
Încântec sau descântec pe lume s-a lăsat;
Nici frunza nu se mișcă, nici vântul nu suspină,
Și apele dorm duse, și morile au stat.*

Motivul tăcerii este aici prezent ca laitmotiv. Mai mult decât atât, lexicul este cel care dă impresia de solemnitate, întrucât imprimă muzicalitate. Tabloul liric este completat de prezența epitetelor, dar și a metonimiei, iar la nivel silistic verbele folosite sunt preponderent la modul indicativ, timpul prezent.

Partea a treia a baladei stă sub semnul apariției motivului Zburătorului, tot prin notații în stil direct. Se face trecerea de la planul sufletesc, la cel natural, culminând cu cel cosmic:

*Tot zmeu a fost, surato. Văzuși, împelițatu,
Că țintă l-alde Floarea în clipă străbătu!
Și drept pe coș, leicuță! ce n-ai gândi, spurcatu!
Închină-te, surato! — Văzutu-l-ai și tu?*

Zburătorul este portretizat minimal, dar asemănat cu o ființă reală, prezentată caricatural și umoristic:

*Balaur de lumină cu coada-nflăcărată,
Și-pietre nestemate lucea pe el ca foc. [...]
Ca brad un flăcăiandru, și tras ca prin inel,
Bălai, cu părul d-aur! dar slabele lui vine
N-au nici un pic de sânge, ș-un nas --ca vai de el!*

Zburătorul este o combinație între realitate și vis, iar abia acum paradoxul a fost rezolvat, prin metamorfozarea vis-zmeu, însă, cu toate acestea, soluția vindecării nu a fost descoperită.

Poezia lui Ion Heliade Rădulescu este interesantă prin temele abordate (istoria, trecutul glorios, ruinele, folclorul, natura, iubirea), prin speciile cultivate, dar și prin categoriile estetice utilizate. Prin lirica sa, Heliade a avut rolul de mentor, ajungând să inițieze generațiile viitoare de scriitori. Dominat de caracterul său de vizionar, Heliade devine astfel un precursor al liricii moderne.

BIBLIOGRAPHY

Angelescu, 1986 – Angelescu, Mircea, *Ion Heliade Rădulescu: O biografie a omului și a operei*, București, Editura Minerva.

Călinescu, 2001 – Călinescu, George, *Istoria literaturii române: compendiu*, București, Editura Litera Internațional.

Densusianu, 1929 – Densusianu, Ovid, *Literatura română modernă, volumul al II-lea: Poesia în spirit vechi și cea de tranziție – Cel dintâi poet modern: V. Cârlova*,

Curentul larg de afirmare a literaturii nouă: I. Heliade Rădulescu, București, Editura Universală.

Heliade Rădulescu, 1939 – Heliade Rădulescu, Ion, *Opere, Tomul I*, București, Editura pentru literatură și artă.

Heliade Rădulescu, 1969 – Heliade Rădulescu, Ion, *Scrieri alese*, București, Editura Tineretului.

Manolescu, 2008 – Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române. 5 secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45.

Popovici, 1977 – Popovici, Dimitrie, *Studii literare: Ideologia literară a lui I. Heliade Rădulescu. Volumul III*, Cluj Napoca, Editura Dacia.

Rotaru, 1987 – Rotaru, Ion, *Analize literare și stilistice*, București, Editura Ion Creangă.

Simion, 1980 – Simion, Eugen, *Dimineața poezilor*, București, Editura Cartea Românească.

Țugui, 1984 – Țugui, Grigore, *Ion Heliade Rădulescu. Îndrumătorul cultural și scriitorul*, București, Editura Minerva.

Vianu, 1981 – Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români*, București, Editura Minerva